

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Смолій І. В.

Статтю присвячено розгляду питань захисту прав людини в міжнародному співробітництві у сфері адміністративного судочинства. Наголошено, що захист конституційних прав і свободи людини, а також законності та правопорядку в державі є основним завданням судової гілки влади, яка покликана підтримувати рівновагу в суспільстві й захищати зазначені в Конституції України цінності. Зроблено висновок, що необхідно розробити універсальну систему прав людини, уніфікувати їх та запропонувати суспільству чіткі інструментарії гарантованого забезпечення захисту цих прав у випадку їх порушення.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, адміністративне судочинство, захист прав людини, Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Кодекс адміністративного судочинства України, Європейський суд із прав людини.

Статья посвящена рассмотрению вопросов защиты прав человека в международном сотрудничестве в сфере административного судопроизводства. Отмечено, что защита конституционных прав и свобод человека, а также законности и правопорядка в государстве является основной задачей судебной ветви власти, которая призвана поддерживать равновесие в обществе и защищать указанные в Конституции Украины ценности. Сделан вывод, что необходимо разработать универсальную систему прав человека, их унифицировать и предложить обществу четкие инструментарию гарантированного обеспечения защиты этих прав в случае их нарушения.

Ключевые слова: международное сотрудничество, административное судопроизводство, защита прав человека, Конституция Украины, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Кодекс административного судопроизводства Украины, Европейский суд по правам человека.

The article is devoted to consideration of issues of human rights protection in international cooperation in the administrative justice sphere. It is emphasized that protection of constitutional rights and freedom of the person, as well as law and order in the state, is the main task of the judicial branch of the government, which is designed to maintain a balance in society and protect the values specified in the Constitution of Ukraine. It is concluded that it is necessary to develop a universal system of human rights, to unify them and to offer to mankind precise tools for guaranteeing the protection of these rights in case of their violation.

Key words: international cooperation, administrative justice, human rights protection, the Constitution of Ukraine, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, The Code Of Administrative Procedure Of Ukraine, the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Із проголошенням Україною незалежності й прагненням бути повноцінним членом

міжнародного співтовариства, інтеграцією до міжнародного механізму захисту прав людини наша країна взяла на себе зобов'язання дотримуватись загальностворених норм захисту прав людини, на підставі яких сьогодні здійснюється міжнародно-правове співробітництво.

Сьогодні в Україні як демократичній, соціальній та правовій державі захист прав людини і громадянина є найважливішим завданням державної влади. Статтею 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Захист конституційних прав і свобод людини, а також законності та правопорядку в державі є основним завданням судової гілки влади. Власне судова система і покликана підтримувати рівновагу в суспільстві й захищати зазначені в Конституції України цінності. Судову систему України складають суди загальної юрисдикції, що утворюють єдину систему судів, яка складається із загальних і спеціалізованих судів, і Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання захисту прав людини у сфері адміністративного судочинства, реформування адміністративного судочинства, принципи тлумачення Європейським судом із прав людини Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод були предметом розгляду провідних вітчизняних науковців і практиків, а саме: Б. Бабіна, О. Базова, О. Білової, А. Білоцької, Н. Блажівської, М. Бризіцького, Л. Брокера, І. Войтовича, Д. Вюнша, І. Голосніченка, О. Гріненко, Л. Єресько, О. Заверухи, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Кравчука, В. Круміні, К. Мінаєвої, Я. Небрата, О. Нечитайла, Н. Оніщенко, О. Пасенюка, О. Рябченко, М. Смоковича, І. Сопілко, О. Сушка, Л. Трофімової, Т. Фулей, М. Шведюк, Г. Шмідта, М. Штайнкюлера, П. Шустакевича та ін.

Метою статті є висвітлення основних положень захисту прав людини в міжнародному співробітництві у сфері адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина передбачені Розділом II Основного Закону. Так, зокрема, ст. 21 визначено, що «всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах»; у ст. 24 зазначено, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»; ст. 29 наголошено, що «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в

порядку, встановлених законом»; ст. 55 передбачено, що «права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб... Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1].

Варто зазначити, що захист конституційних прав і свободи людини, а також законності та правопорядку в державі є основним завданням судової гілки влади. Власне судова система і покликана підтримувати рівновагу в суспільстві й захищати зазначені в Конституції України цінності.

Отже, судова влада та судова система є невід'ємною частиною державної влади, що беззаперечно залежить від розвитку самої держави.

Довіра до судової влади залежить від упевненості громадськості в чесності, незалежності, неупередженості, справедливості суддів, дотриманні стандартів відправлення правосуддя та поваги до рішень судів як мірила ефективності відновлення порушеного права. У справедливій системі судочинства необхідно ставитися з повагою та справедливістю не тільки до всіх осіб, які постають перед судом, а й до оцінки роботи суддів та рішень суду [2].

Загальновідомо, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) – це основний міжнародний договір у сфері адміністративного судочинства.

Статтю 6 ЄКПЛ кожному гарантовано право бути заслуханим у суді: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [3]. Отже, як видається, із цієї статті ЄКПЛ випливає право особи вимагати правового захисту з боку незалежного, безстороннього (неупередженого) суду з дотриманням зазначених у ній процесуальних вимог. На наше переконання, саме це право має характеризувати кожна правова держава, бути підґрунтям усіх розроблюваних сьогодні процесуальних законів.

Щодо захисту прав людини на міжнародному рівні варто вказати, що гарантії прав особи в судовому процесі й стандарти судового процесу містяться в актах Ради Європи.

Своєю чергою, держава повинна і покликана активно захищати права людини. Своєю чергою, права людини повинні передусім обмежувати, проте також і визначати порядок діяльності держави. Але лише закріплення чинності прав людини саме по собі не вважається достатнім для того, щоб забезпечити їх захист. Потрібна незалежна інстанція, в якій громадяни можуть отримати захист від порушення їх прав і від якої вони можуть вимагати забезпечення їх дотримання. Зважаючи на це, майже всі кодифікації прав людини XX та XXI століть передбачають право громадян користуватися – у зв'язку з порушенням їх основоположних прав – засобами правового оскарження в незалежному та неупередженому суді (ст. 8 Загальної Декларації прав людини від 10 грудня 1948 р.; ст. 13 Конвен-

ції про захист прав людини і основоположних свобод; ст. 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу). Захист основоположних прав все ж переважно реалізується в рамках не конституційного, а адміністративного процесу; саме адміністративні суди є найважливішою інстанцією для забезпечення практичної реалізації основоположних прав. Вони захищають громадянина від втручання у його основоположні права, наприклад у його свободи або в його відносини власності з боку публічної влади. Разом із цим вони надають громадянинові можливість реалізовувати інші його свободи як основоположні права. Зокрема, до таких належать невід'ємні свободи на висловлення думки, на мирні зібрання, діяльність вільних телебачення, радіо та ін. [4].

До системи міжнародних актів, що закріплюють стандарти прав людини, безумовно, належить і Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року, особливістю якої є встановлення механізму міжнародного контролю, найважливішим елементом якого є діяльність Європейського суду з прав людини, що розглядає заяви будь-яких осіб, неурядових організацій або груп осіб про порушення положень Конвенції або Протоколів до неї [5].

Статтю 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначено, що адміністративне судочинство – діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом. Завданням адміністративного судочинства відповідно до ст. 2 вказаного Кодексу є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Відповідно до частини першої ст. 6 КАС України право на судовий захист адміністративним судом гарантується кожному [6].

Отже, з огляду на викладене вище метою судового захисту порушеного права є вирішення між сторонами правового конфлікту, припинення публічно-правового спору та використання дієвого способу захисту (відновлення) порушеного права. Своєю чергою, адміністративне судочинство в Україні – складова частина загального процесу глобалізації адміністративного судочинства, метою якого є саме захист прав людини на міжнародному рівні.

На жаль, наразі правозахисними організаціями фіксується чимало порушень прав людини в нашій країні, що свідчить про те, що права людини в Україні продовжують залишатися свого роду об'єктом політичних спекуляцій, як наслідок – нівелюється власне цінність прав людини. Загальновідомо, що сьогодні кожен громадянин має можливість захистити свої права і свободи в Європейському суді з прав людини, рішення якого є обов'язковими для виконання Україною відповідно до ст. 46 ЄКПЛ.

Власне практика Європейського суду з прав людини має важливе значення для тлумачення і застосування ЄКПЛ. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини в справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; із впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України [7].

Як свідчить практика Європейського суду з прав людини, часом з обставин справи вбачається, що порушення того чи іншого права заявника є результатом недосконалості конкретних законів або відсутності належного законодавства [8, с. 32].

Щодо принципів міжнародного співробітництва у сфері адміністративного судочинства, серед іншого до них можна віднести такі:

- принцип додержання правових основ законодавства України;
- принцип додержання та неприпустимість звуження існуючих прав і свобод людини;
- принцип взаємності;
- принцип рівноправності сторін та ін;

Міжнародне співробітництво у сфері адміністративного судочинства також передбачає активну участь суддів і працівників апарату суду в чинних міжнародних програмах й проектах, роботі круглих столів, семінарів, науково-практичних конференцій, тренінгів, котрі покликані сприяти вдосконаленню судової системи України та налагодженню тісної міжнародно-правової співпраці. Це сприятиме запровадженню позитивних і зручних для пересічних громадян світових новацій та моделей, спрямованих на підвищення ефективності судочинства [9].

Зазначимо, що норми міжнародно-правових актів певною мірою визначають основні правила поведіння з людиною, яка є учасником адміністративного судочинства. Такі норми можна вважати певним стандартом прав людини. Попри розмаїття національних правових систем, права учасників адміністративного процесу, визначені в міжнародних правових актах, – непорушні, це норми прямої дії, вони не можуть звужуватись у міжнародному співробітництві у сфері правосуддя і під час здійснення провадження на території окремої держави, незалежно від того, які права визначені її процесуальними законами.

Слушною, на наше переконання, є думка, що для належного захисту прав людини у відносинах з органами публічної влади ще недостатнім є запровадження системи адміністративних судів. Важливо і необхідно забезпечити незалежність, неупередженість та належний рівень компетентності суддів; вільний доступ до суду кожної особи; розгляд справи в розумні строки в ході судового процесу, який відповідає вимогам справедливого процесу; повагу до рішень суду з боку виконавчої влади, що має сприяти ефективності та дієвості таких рішень. Для більш детального вивчення європейських стандартів судового адміністративного процесу необхідно звертатися до їх проявів у законодавстві, доктрині та судовій практиці окремих європейських держав. Таке дослідження є корисним не лише з точки зору впливу загальноєвропейських стандартів на національне законодавство, а й у світлі впливу досвіду окремих країн на вироблення таких стандартів і їх еволюцію. Для України важливим є врахування кращих здобутків європейських держав у галузі судового захисту прав особи у відносинах з органами публічної влади та більш

високих стандартів, втілених у законодавстві окремих європейських держав [5].

Висновок. Ураховуючи вищезазначене, для належного захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин необхідно закріпити такі правові механізми, які могли б забезпечити повну реалізацію прав фізичних і юридичних осіб за адміністративним позовом до суду, а суд, безпосередньо, повинен бути надійним гарантом у вирішенні цих спорів. Можливими шляхами удосконалення адміністративного судочинства необхідно назвати: приведення у відповідність національного законодавства у сфері адміністративного судочинства з нормами та стандартами ЄС, удосконалення діяльності та внутрішньої організації суду, дієвості автоматизованої системи документообігу, порядку проходження і розгляду адміністративних справ. Необхідно також розробити універсальну систему прав людини, їх уніфікувати та запропонувати людству чіткі інструментарії гарантованого забезпечення захисту цих прав у випадку їх порушення.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 30.09.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Трофімова Л. Про важливість вивчення і застосування стандартів захисту прав людини. Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні: Міжнар. наук.-практ. конф. до 10-ї річниці процесуальної діяльності адміністративних судів України (м. Київ, 1-2 жовт. 2015 р.) / За заг. ред. О.М. Нечитайла. Київ: Видавництво «Ваїте», 2015. С. 203–206.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Штайнкюлер М. Захист прав людини та адміністративне судочинство. Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні: Міжнар. наук.-практ. конф. до 10-ї річниці процесуальної діяльності адміністративних судів України (м. Київ, 1-2 жовт. 2015 р.) / За заг. ред. О.М. Нечитайла. Київ: Видавництво «Ваїте», 2015. С. 34–38.
5. Хворостянкін А. Європейські стандарти адміністративного процесу. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/6738>.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Редакція станом на 07.01.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон від 23.02.2006 № 3477-IV. Редакція від 02.12.2012. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
8. Нечитайло О. Адміністративне судочинство України: основні досягнення та напрями модернізації. Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні: Міжнар. наук.-практ. конф. до 10-ї річниці процесуальної діяльності адміністративних судів України (м. Київ, 1-2 жовт. 2015 р.) / За заг. ред. О.М. Нечитайла. Київ: Видавництво «Ваїте», 2015. С. 28–33.
9. Міжнародно-правова співпраця – вимога сьогодення. Офіційний веб-сайт Вінницького апеляційного адміністративного суду. URL: <http://www.vaas.gov.ua/about/mizhnarodna-diyalnist/>.

Смолій І. В.,
суддя

Окружного адміністративного суду міста Києва